

Fylkesmannen i Oslo og Viken
Postboks 325
1502 MOSS

Deres ref.: 2019/6362
Vår ref.: 11/2533-63
Saksbehandler: Vårin Hellevik
Dato: 13.05.2019

Svar på spørsmål vedrørende forskrift om tvang og rettigheter i rusinstitusjoner

HelseDirektoratet viser til brev fra Fylkesmannen i Oslo og Viken av 17. januar 2019 med spørsmål knyttet til forskrift om rettigheter og tvang i rusinstitusjon (heretter kun omtalt som forskriften).

Godkjenning av husordensregler

I HelseDirektoratets brev av 13. juni 2018 som omhandlet fortolkning av forskriften ga vi noen eksempler på hva som ikke kan reguleres i husordensregler. Et eksempel var et begrensninger i pasient/ brukers adgang til å besøke hverandre på rommene.

Dette spørsmålet har nå kommet opp i forbindelse med at dere gjennomgår institusjonen P 22 sine husordensregler, jf. forskriften § 4 sjette ledd. Dere har i henvendelsen til oss vedlagt et brev fra P22 hvor institusjonen forklarer hvorfor de ønsker å videreføre et slikt forbud.

Dere spør så om direktoratets syn på dette spørsmålet, i lys av vår tidligere uttalelse om dette.

P 22 sier at et generelt forbud er nødvendig for å beskytte beboerne mot overgrep og manipulering fra andre beboere. Det beskrives en beboergruppe av begge kjønn, i ulike alder og med ulike psykiske helse og fungeringssevne. En del beboere beskrives som i en svært sårbar situasjon og å ha utfordringer med å sette egne grenser. P 22 sier videre at individuelle avtaler ikke er tilstrekkelig fordi "*...den gruppen som behøver denne skjermingen aller mest, også er den som vil ha vanskeligst for å inngå slike avtaler og stå ved dem i møte med press fra andre beboere*". P22 er en institusjon hvor opphold har varighet fra tre dager til tre måneder. Brukerrådet ved institusjonen har selv ønsket dette forbudet.

Vurdering

Besøksnekt på rommet kan oppleves som et inngripende tiltak. I samsvar med legalitetsprinsippet vil hjemmel i lov og forskrift da være nødvendig for at institusjonen skal kunne ilegge et slikt forbud uten pasient eller brukers samtykke. Spørsmålet er etter dette om det foreligger slik hjemmel.

HelseDirektoratet

Avdeling helserett og bioteknologi

Vårin Hellevik, tlf.: +4792848507

Postboks 220 Skøyen, 0213 OSLO • Besøksadresse: Vitaminveien 4, Oslo • Tlf.: (+47) 47 47 20 20

Faks: 24 16 30 01 • Org.nr.: 983 544 622 • postmottak@helsedir.no • www.helseDirektoratet.no

Hjemmelsgrunnlaget for forskriften er helse- og omsorgstjenesteloven (hol.) § 12-4 som har som formål å sikre den enkeltes rett til privatliv og selvbestemmelsesrett, samtidig som den uttømmende regulerer adgangen til å anvende tvangstiltak overfor den enkelte.

Hol. § 12-4 første ledd bokstav e), jf. forskriften § 7, er ikke et aktuelt hjemmelsgrunnlag for besøksnekt når det gjelder andre beboere, da bestemmelsen kun regulerer adgang til å nekte besøk fra omverden.

Hol. § 12-4 første ledd, jf. forskriften § 4, hjemler en plikt for institusjonen til å gi regler om fastsettelse av husordensregler. § 4 skal etter sin ordlyd og formål kun gjelde fastsetting av interne regler for at institusjonen skal fungere best mulig som et sosialt fellesskap. Etter vår vurdering vil et generelt forbud mot besøk på rommene i husordensregler i rusinstitusjoner, fremstå uforholdsmessig, jf. også forskriften § 3 om "vern om personlig integritet".

Konklusjonen blir da (som i vårt brev av 13. juni 2018) at det ikke er adgang til å gi et generelt forbud i husordensregler med forbud mot at beboerne besøker hverandre på rommene. Med dagens regelverk blir det samtykkebaserte løsninger som blir det aktuelle. Institusjonen anbefales å jobbe med samtykkebaserte løsninger der institusjonen vurderer at det er behov for besøksnekt. Det kan være hensiktsmessig å bygge en kultur hvor samtykke til besøksforbud på rommet normaliseres/hverdagsliggjøres og at det informeres på institusjonens nettside om at institusjonen anbefaler samtykke til besøksforbud. Brukermedvirkning står sentralt. Den enkelte pasient/bruker kan si nei til besøksforbud uten å miste institusjonsplassen sin.

Avtaleadgang

Tidligere forskrift § 5-18 forbød avtaler med beboere som innskrenket de rettighetene de hadde etter denne forskriften. Dere spør om hva det betyr at bestemmelsen om avtaleforbud ikke ble videreført i ny forskrift om tvang og rettigheter i rusinstitusjoner.

I Rapport IS-2056 "Utkast til forskrift.." pkt. 5.2 og 6.1, som dere viser til, fremgår at begrunnelsen for at denne regelen ble tatt ut av forskriften var et ønske om harmonisering med regelverket i psykisk helsevern, og at spørsmålet uansett reguleres av legalitetsprinsippet og av regelen om samtykke til behandling i pasient- og brukerrettighetsloven kap. 4.

Rettstilstanden er ikke endret ved at denne bestemmelsen ble tatt ut. Retten til privatliv, jf. [EMK artikkel 8](#) og [Grunnloven § 102](#), setter grenser for hva som kan iverksettes av restriktive tiltak. Det samme gjør kravet om at myndighetenes inngrep overfor den enkelte må ha grunnlag i lov (legalitetsprinsippet), jf. [Grunnloven § 113](#)

Det var et viktig prinsipp bak vedtakelsen av forskriften at restriktive tiltak skulle begrenses og kontrolleres gjennom lov- og forskriftsfesting. Bestemmelsene i forskriften setter grenser for bruk av restriktive tiltak, og disse grensene bør ikke omgås ved alternative rettsgrunnlag uten hjemmel. Det vises i denne sammenheng til at restriktive tiltak basert på samtykke alene innebærer bortfall av rettssikkerhetsgarantier som klageadgang og kontroll.

Tiltaket kroppsvisitasjon krever hjemmel. Dette var også bakgrunnen for at det ble gitt hjemmel for rutinekontroll av pasienter i forskriften § 8 annet ledd. Det ble også vurdert at rustesting utgjør et så inngripende tiltak overfor pasienten at det ikke vil være anledning til å basere en

slik ordning på pasientens samtykke uten særskilt hjemmel. Det er derfor gitt hjemmel for samtykke til slikt tiltak i forskriften § 6 første ledd.

[Innledende kommentar til psykisk helsevernloven \(phvl.\) kapittel 4](#) i rundskriv IS 1/2017, omtaler problemstillingen med samtykke til restriktive tiltak, og er relevant også for forskrift om tvang og rettigheter i rusinstitusjoner. Der fremgår at det skal treffes vedtak **selv om en pasient samtidig samtykker til** tiltaket. Om bestemmelsene i phvl. kap. 4 som hjemler restriktive tiltak sies

".. Bestemmelsene knytter tiltakene opp mot materielle vilkår, til personell kompetanse (faglig ansvarlig for vedtak), til saksbehandlingsregler og til klagerett til kontrollkommisjonen. Disse rettssikkerhetsgarantiene bortfaller dersom tiltaket baseres på samtykke. Samtidig vil institusjonene ofte ikke bare ha en mulighet, men også plikt til å iverksette tiltaket dersom pasienten ikke samtykker. I realiteten vil det derfor ofte foreligge en "trussel" om at vedtak treffes ved uteblivende samtykke, noe som kan medføre at samtykket ikke er gyldig, jf. kommentarene til § 2-1. Institusjonen skal selvsagt likevel alltid søke å få til et samarbeid med pasienten om tiltaket."

Dersom en pasient selv ønsker et tiltak iverksatt uten at vilkårene i bestemmelsen er oppfylt – en pasient ber for eksempel om at det tas en rusmiddeltest eller om at institusjonen oppbevarer mobiltelefonen - er vi utenfor de tiltakene som beskrives i loven, og tiltaket vil kunne baseres på samtykke. "

På den annen side bør ikke institusjonen be en pasient/ bruker om samtykke til f.eks. inndragning av mobiltelefon, uten at aktuelle vilkår i forskriftsbestemmelse er oppfylt (og da skal det altså treffes vedtak).

Vi håper dette var til hjelp.

Vennlig hilsen

Anne Louise Valle e.f.
Avdelingsdirektør

Vårin Hellevik
Seniorrådgiver

Dokumentet er godkjent elektronisk

